

Розбудова в Україні громадянського суспільства та розвиток демократичних інституцій ставить перед наукою конституційного права нові завдання у сфері феномену мирних зібрань (зборів), права на зібрання та механізмів його реалізації. Це вимагає детального дослідження та вдосконалення правового забезпечення реалізації конституційного права на мирні зібрання в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

2. Денісова М. М. Правове забезпечення реалізації конституційного права на мирні зібрання в Україні // Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / М. Денісова. – Харків, 2010.

УДК 34.037:347.994:32 (477)

Шаптала Н. К.

*Кандидат юридичних наук,
Суддя Конституційного Суду України*

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОВОГО ПРОЦЕСУ: РЕАЛІЇ ТА ПРОБЛЕМИ

Обґрунтування актуальності проблеми. В юридичній літературі проблеми, пов'язані із функціонуванням вітчизняного інституту конституційного судового контролю, досліджувалася багатьма вченими, зокрема: Ю.В. Бауліним, В.Ф. Бойком, В.Д. Бринцевим, Ю.М. Грошевим, А. С. Головіним, М. М. Гультаєм, Н. Л. Дроздович, А. Я. Дубінським, В. М. Кампом, Н. І. Клименко, О. Ф. Коні, В. О. Коноваловою, М.В. Костицьким, Н.В. Костицькою-Кушаковою, В.Т. Маляренком, О.М. Мироненком, М.М. Михеєнком, М.А. Погорецьким, Б.М. Пошвою, П.М. Рабіновичем, А.О. Селівановим, М.І. Сірим, А.А. Стрижаком, В.М. Шаповалом, В.Ю. Шепітьком та багато іншими.

Проте, не зважаючи на значну кількість публікацій та наукових праць, окремі актуальні питання, зокрема, щодо філософсько-правового визначення світоглядного змісту судового конституційного контролю, все ще лишаються малодослідженими, що певною мірою пояснює наявність колізій та ознак правової невизначеності приписів законодавства, яким врегульовано діяльність Конституційного Суду України (далі – КСУ, Суд) як важливого елементу загальнодержавного механізму захисту прав і основоположних свобод особистості.

Виклад основного матеріалу

1. Запровадження інституту конституційного судового контролю є однією з новел Конституції незалежної Української держави, прийнятою Верховною Радою України 28 червня 1996 року. Тим самим було зроблено один з рішучих кроків у напрямі переходу від конституційного законодавства

радянського періоду до формування засад нової правової системи сучасної демократичної держави, головним обов'язком якої є утвердження і забезпечення прав і основоположних свобод людини і громадянина. Йдеться, зокрема, про те, що радянська правова наука взагалі не визнавала можливість здійснення конституційного контролю, оскільки панувала концепція, за якої він суперечив принципу верховенства законодавчої влади й відповідно, – принципу народного суверенітету. Тому вважалося, що наділення особливого юрисдикційного органу конституційного контролю правом скасовувати акти Верховної Ради – єдиного органу, що виступав від імені народу, перетворить принцип народного суверенітету на фікцію.

2. Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон, Закон про КСУ) Конституційний Суд України, є органом конституційної юрисдикції який забезпечує верховенство Конституції України. На виконання свого завдання, як зазначає Ю.Баулін, Суд розглянув питання щодо конституційності норм більш ніж 150 законів та інших правових актів, з яких більше ста положень були визнано неконституційними, що відповідно до статті 152 Конституції України мало наслідком втрату ними чинності з дня прийняття відповідного рішення.

У більшості випадків підставами для визнання неконституційними зазначених норм права було порушення ними прав і основоположних свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією, у тому числі, право людини на життя, особисту недоторканість та свободу пересування, об'єднання у професійні спілки для захисту своїх трудових та соціально-економічних інтересів, соціальний захист, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади тощо.

3. Таким чином, як показують результати діяльності КСУ, конституційний судовий контроль, який здійснюється ним згідно з законодавчо визначеними принципами та правилами конституційного судового процесу, має вагомий позитивний вплив на ефективність захисту конституційного ладу, загальновизнаних прав і основоположних свобод людини і громадянина.

4. Водночас, практика вітчизняного конституційного судочинства показує, що законодавство, яким врегульовано діяльність Суду, не є бездоганним, - навпаки, досвід більш ніж 20 років його функціонування, висвітлив низку проблем як організаційного та процесуального характеру. Частково ці проблеми було розв'язано у Законі України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 2 червня 2016 року №1401-VIII.

5. Зокрема, положення, що регламентують на конституційному рівні КСУ діяльність, сконцентровані в окремому XIII-му розділі Основного Закону України - «Конституційний Суд України». Підкреслено також, що діяльність Суду ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості прийнятих ним рішень і висновків. При цьому новели в частині конституційного регулювання діяльності КСУ стосуються не тільки повноважень (зокрема, в частині запровадження інституту конституційної скарги) та конституційного статусу, а й практично всіх аспектів його функціонування, у тому числі гарантій незалежності, недоторканності суддів, порядку та умов їх призначення і звільнення тощо.

6. Однак, слід констатувати, що окремі важливі аспекти діяльності вітчизняного органу конституційної юрисдикції все ще лишаються науково малодослідженими та законодавчо неврегульованими.

Зокрема, йдеться про недостатню визначеність аксіологічних, онтологічних засад та методологічного інструментарію формування доказової бази, а також сутті, ролі і місця доказування у конституційному судовому процесі, що, на наш погляд, певною мірою сприяло появі колізій та ознак правової невизначеності приписів навіть нині чинного, удосконаленого законодавства, яким врегульовано діяльність КСУ.

7. Не дивлячись на те, що чинною редакцією Конституції України чітко окреслено повноваження Суду, які такі, що є відмінними від повноважень судів загальної юрисдикції, тим не менше його функціональна діяльність, особливо у ході конституційного судового процесу, як головної складової конституційного провадження, базується на основних принципах судочинства демократичної правової держави: законність, об'єктивність, доказовість та обґрунтованість прийнятих рішень.

Таким чином, законодавчо визначені правила встановлення істини шляхом пізнання та дослідження доказів (доказування) займають ключове місце як у конституційному, кримінальному, цивільному, так й у будь-якому іншому вітчизняному судовому процесі. Їх об'єднуючим фактором є те, що докази та результати їх оцінки є основою винесення законного і мотивованого судового рішення не залежно від специфіки цих процесів, однак ступені їх філософсько-правової розробленості та законодавчого регулювання суттєво різняться.

Так, у вітчизняному конституційному процесі на відміну, наприклад, від кримінального, теоретичні та практично-застосовні питання, пов'язані із доказуванням, достатньо не врегульовано, зокрема, відсутні визначення понять: «доказ», «предмет доказування», «суб'єкт доказування», «процес доказування», «допустимість доказу», не розкрити їх характерні особливості з огляду на специфіку цього процесу.

8. На наш погляд, однією з причин такого стану є прагнення законодавства врегулювати всі аспекти діяльності КСУ у одному нормативно-правовому акті – Законі про КСУ. Так, чинний Закон від 13 липня 2017 року, як і його передники – закони від 16 жовтня 1996 року та від 3 червня 1992 року - містять положення, якими одночасно регулюються організаційні (порядок призначення на посади та звільнення з посад суддів, обрання Голови Суду, повноваження його Секретаріату тощо), загально-установчі (повноваження Суду, принципи його діяльності тощо) та процесуальні (порядок розгляду справ та прийняття актів тощо) та інші питання пов'язані з його діяльністю. Як наслідок в законодавчому полі, яким регулюється діяльність КСУ мають місце недоліки у всіх трьох напрямках.

Зокрема:

- не вирішено питання щодо забезпечення безперервності конституційного судового процесу, що в на практиці неодноразово мало наслідком штучне блокування діяльності Суду. Як приклад, можна послатися на законодавство Німеччини, згідно з яким, судді конституційного суду, щодо яких спливає термін перебування на посаді або, які досягли граничного віку, продовжують свою діяльність до дня призначення нового судді;

- як зазначалося, не врегульовані також основні аспекти процесуального характеру, у тому числі, пов'язані із визначенням засад формуванням доказової бази рішень та висновків;

- згідно з ч. 3 ст. 89 Закону про КСУ, встановлено правило, за яким якщо, Суд у рішенні за конституційною скаргою, визнавши закон України конституційним, одночасно виявив, що суд загальної юрисдикції його застосовував, витлумачивши у спосіб, що не відповідає Конституції України, то КСУ вказує на це у резолютивній частині рішення. Однак, не визначено які правові наслідки має застосування цього законодавчого положення. Йдеться про те, що визнання конституційними положення оскарженого закону, унеможлиблює перегляд справи за нововиявленими обставинами, навіть за наявності вказівки на неконституційність його тлумачення у рішенні КСУ, оскільки така підстава не передбачена чинним процесуальним законодавством.

Нажаль цей перелік можна продовжити, що, на мій погляд, підтверджує необхідність розробки та прийняття спеціального закону, умовно його можна визначити як «Процесуальний кодекс України з конституційного судочинства», положення якого, окрім загальних принципів та правил конституційного провадження, повинні чітко і неоднозначно визначити порядок розгляду справ за кожним напрямом діяльності Суду.

Висновок

Не зважаючи на значну кількість публікацій та наукових праць, окремі актуальні питання, пов'язані із теорією та практикою вітчизняного конституційного судового процесу все ще лишаються малодослідженими, що певною мірою пояснює наявність колізій та ознак правової невизначеності приписів законодавства, яким врегульовано діяльність КСУ як важливого елементу загальнодержавного механізму захисту прав і основоположних свобод особистості. У цьому контексті виникла нагальна потреба розробки та прийняття спеціального закону, положення якого, окрім загальних принципів та правил конституційного провадження, повинні чітко і неоднозначно визначити порядок розгляду справ за кожним напрямом діяльності Суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 (в редакції Закону від 02.06.2016 № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 28, ст. 532).

2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 2 червня 2016 року №1401-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 28, ст.532.

3. Баулін Ю. В. *Методологічні аспекти контролю конституційності окремих положень закону в діяльності Конституційного Суду України / Методологія в праві: Монографія / Пункт 1.4. Розділу IV / І.Безклубий, І.Гриценко, М.Козюбра та ін. За заг. ред. І. Безклубого. – К.: Грамота, 2017. – С. 527-531.*

4. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради України, 2017, № 35, ст. 376.

5. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України України, 1996, № 49, ст. 272.